

CARPATHIAN LOGISTICS CONGRESS CLC'2011

6th International Conference LOGISTICS & TRANSPORT 2011, LOADO'2011

7th International Conference Financial and Logistics Management 2011, FLM'2011

Logistics Conference TOTAL LOGISTIC MANAGEMENT 2011, TLM'2011

GLOBALIZATION, ITS EFFECT ON RESEARCH, DEVELOPMENT, INVESTMENTS AND EDUCATIONAL SYSTEM

VLADIMÍR VODZINSKÝ¹

Key words: Process of globalization, Transformation process, Educational system

Abstract: The effect of process of globalization on orientation of research, investments and educational system in Slovak Republic is described in the paper. Also the effect of transformation process on above mentioned activities after the year 1989 is considered.

1 INTRODUCTION

V posledných dekádach minulého storočia došlo z hľadiska budúceho vývoja ľudskej spoločnosti k mnohým významným zmenám.

Predovšetkým išlo o rýchly rozvoj univerza poznatkov ktorými spoločnosť disponuje čo sa v jej priemyselne rozvinutej časti prejavilo v radikálnej diverzifikácii procesu ich transformácie do všetkých materializovaných i nematerializovaných zložiek technického rozvoja. Do jednotlivých fáz reprodukčného procesu sa na tomto základe presadila automatizácia, robotizácia, komputerizácia, uplatňovanie nanotechnológií a využívanie materiálovo a energeticky menej náročných technológií, moderných informačných, komunikačných a logistických technológií.

V odbornej literatúre ale i v praxi zazneli konštatovania, že tým boli vytvorené podmienky pre prechod spoločnosti do tzv. post industriálnej fázy vývoja, konkrétne do informačnej či vedomostnej fázy rozvoja jej hospodárskej základne.

Dôsledky ku ktorým dochádza ich realizáciou z celospoločenského hľadiska však oprávnené vyvolávajú rad otázok súvisiacich s ich cieľovou orientáciou, teda s tým kto a čo podmieňuje ich riadenia a preto i úroveň spoločenskej účinnosti.

Ak pripustíme, že procesy rozširujúce množinu ľudských poznatkov majú multivariantný charakter potom objektívne existuje aj možnosť voľby ich využívania, teda transformácie do reprodukčných procesov jednotlivých spoločností. Tie v ich rámci ako dokazuje historický vývoj prebiehali veľmi diferencovane v mnohých často sa líšiacich formách ktoré z pravidla mali a majú schopnosť vzájomne koexistovať ale i konkurovať.

Príčiny pre ktoré boli v daných spoločenských podmienkach a v danom čase jednotlivé varianty uskutočnené sú pritom spätne veľmi ťažko identifikovateľné. Na viac nie je vôbec možné určiť či uskutočnený variant bol z hľadiska prínosov pre spoločnosť v danej etape jej vývoja variantom optimálnym!

Isté je však to, že nech bol uskutočnený ktorýkoľvek z množiny možných ovplyvnil zároveň rozhodujúcim spôsobom v jej rámci charakter a vývoj celého systému medzi ľudských vzťahov včítane dôsledkov z toho vyplývajúcich!

Ak budeme analyzovať východiská ktoré určili cieľovú orientáciu a tým i spoločenský efekt vyššie uvedených procesov v dnešnej etape vývoja, preto nebude možné obísť fakt, že v tom istom období prebiehal i proces rýchlej koncentrácie a centralizácie riadenia kapitálu. To viedlo k vzniku tzv. nad korporatívnych foriem jeho organizácie teda k vzniku finančne- priemyselných konglomerátov. Následne potom cieľová orientácia ich prostredníctvom sprostredkovaných investičných aktivít

¹ Prof. Ing. Vladimír Vodzinský, CSc., Logistics Institute of Industry and Transport (ÚLPaD), Technical University of Košice, Park Komenského 14, 04384 Košice, Slovakia, e-mail: vladimir.vodzinsky@tuke.sk

v rozhodujúcej miere v spätnej väzbe začala ovplyvňovať charakter procesov transformácie poznatkov do konkrétnych zložiek tvoriacich obsah vedecko-technického rozvoja čiže vo veľkej miere determinovať i zameranie výskumnej činnosti a vývoja nie len na úrovni jednotlivých štátov ale aj ich integrácii.

Inými slovami kľúčom k analýze spoločenských dôsledkov tohto vývoja musí byť identifikácia faktorov ktoré determinujú priebeh a dôsledky samotného procesu globalizácie!

Je totiž zrejmé, že od jeho riadenia a tým i priebehu závisí :

- spôsob využívania nových poznatkov, predovšetkým informačných, komunikačných a logistických technológií, sprostredkovávajúcich presun informácií, financií, tovarov, pracovnej sily, atď. v reálnom čase na ľubovoľné miesto sveta teda charakter tzv. procesu rušenie priestoru časom a tým i vývoj medzinárodnej delby práce. Preto následne aj
- formovanie medziľudských vzťahov, cez ovplyvňovanie vývoja vzájomných závislostí a súvislostí medzi jednotlivými sociálnymi skupinami, národnými spoločenstvami, štátmi a ich integráciami.

Tento proces je preto nutné posudzovať predovšetkým ako proces ktorého priebeh bol a je podriadený stretu záujmov ľudí, sociálnych skupín, atď. na ktoré je ľudská spoločnosť v dôsledku predchádzajúceho vývoja rozdelená!

2 ZÁKLADNÉ FAKTORY OVPLYVŇUJÚCE PROCES GLOBALIZÁCIE

Vyššie uvedené zároveň upozorňuje na to, že modelovanie vývoja vzťahov medzi ľuďmi, sociálnymi skupinami, spoločenstvami atď. ale i vzťahov medzi spoločnosťou a jej prírodným prostredím, z hľadiska ich perspektívy nemôže byť založené len na retrospektívnej analýze tej množiny faktorov ktoré ich ovplyvňovali do teraz ale i od budúceho vývoja jej štruktúry, váhy a zmeny charakteru jej prvkov!

Ide totiž o množinu faktorov ktoré determinujú a budú determinovať:

- vývoj postavenia človeka v spoločnosti t. j. vývoj medziľudských vzťahov a tým aj
  - vývoj vzťahov medzi spoločnosťou a jej prírodným prostredím
- teda všetky fázy oboch základných emancipačných procesov formujúcich zameranie a charakter rozvoja spoločnosti.

Preto bude potrebné zmeniť i metodológiu a nástroje analýzy procesu globalizácie, jej vyššie uvedených stránok, charakter ich vzájomného prepájania v závislosti od vývoja faktorov ktoré ovplyvňujú a budú ovplyvňovať ich cieľovú orientáciu.

Musíme pritom mať na zreteli to, že proces globalizácie v oboch rovinách bol a bude ovplyvňovaný záujmami všetkých citovaných sociálnych skupín, čiže výrazne multidimenzionálnym komplexom často náhodne a predovšetkým protirečivo pôsobiacich záujmov. Mnohí autori (1) poukazujú v tejto súvislosti práve na to, že množina faktorov ktorej je vývoj uvedených stránok procesu globalizácie podriadený určujú:

- záujmy organizácii ktoré vznikli v dôsledku rýchlej koncentrácie kapitálu a snáh smerujúcich ku centralizácii jeho riadenia (nadmárodné pôsobiace finančne- priemyslové konglomeráty),
- záujmy mnohých národných štátov alebo ich integrácií,
- snahy niektorých sociálnych skupín formovať spoločnosť ako spoločnosť občiansku,
- a pod.

V reálnom čase však z vyššie uvedených dôvodov v rozhodujúcej miere záujmami vlastníkov organizácii vznikajúcich a reprezentujúcich najvyššie formy koncentrácie fyzického a finančného kapitálu, t. j. v záujme vlastníkov nadnárodných korporácií a konglomerátov, predstavitelia ktorých už vytvorili novú sociálnu skupinu, tzv. globálne pôsobiacej oligarchie.

To platí okrem už uvedeného aj preto, že v protiklade s prognózami, po zániku socialisticky orientovaného bloku štátov a ich centrálnych, plánom riadených národohospodárskych subsystémov, nedošlo k prehĺbeniu procesu demokratizácie spoločnosti a teda ani systému medziľudských vzťahov.

Naopak na tejto úrovni sa presadil trend posilňovania uplatňovania princípu

neobmedzenosti vlastníckeho práva a orientácia na spotrebu a jej rast cieľovo zameraný na zvyšovanie zisku kapitálovo najsilnejších korporácií a konglomerátov. Proces je pritom jednou z hlavných príčin prehlbovania negatív prejavujúcich sa v spoločenskej reprodukcii a tým i značnej časti svetovej populácie.

Prejavuje sa to najmä prehlbovaním známych krízových javov ktoré si zo strany spoločnosti začínajú vynucovať prechod k takej orientácii tohto procesu, ktorý by umožnil predchádzať ich vzniku alebo aspoň znižovať hladinu ich sociálnych dôsledkov pod kritické úroveň.

Ide najmä o snahy vytvárať predpoklady pre zmenu orientácie rozvíjania ekonomickej základne spoločnosti tak, aby jej vývoj neprotirečil udržateľnému rozvoju.

Narážajú však veľmi často na odpor vlád národných štátov a ich zoskupení. **Prejavuje sa to spravidla v tej miere v akej sa presadili dôvody pre ktoré strácajú reálnu možnosť efektívne riadiť a kontrolovať rozhodujúce investície do národného hospodárstva alebo ohrozujúcich ich ekonomický rast .**

V mnohých prípadoch sa to spája aj s rastom miery autoritatívnej politiky (snaha zvyšovať kontrolu masovo-komunikačných prostriedkov, kontrolu medzilidskej komunikácie, redukovať osobné slobody, atď.), znižovaním úrovne parlamentnej a súdnej kontroly výkonných zložiek štátov. (2)

Priebeh procesu globalizácie v réžii a záujme globálne pôsobiacej oligarchie totiž umožnil cez rast jej vplyvu na hospodársku politiku národných štátov a postavenie v novo vznikajúcich inštitúciách pôsobiacich na globálnej úrovni presadiť tomu zodpovedajúce :

1. odbúravanie legislatívnych, organizačných, kultúrnych a iných bariér brániacich voľnému pohybu informácií, peňazí a cielene i ľudí, atď.
2. využívanie informačných, komunikačných a logistických technológií a uplatňovanie virtuálnych foriem organizácie podnikov

ako prostriedkov umožňujúcich ovplyvňovať vývoj medzinárodnej deľby práce, vedy a výskumu, investičnej činnosti ale i zameranie a obsah výchovno-vzdelávacích systémov tak, aby ekonomická realizácia majetku maximalizovala rast ich bohatstva !

Priamym dôsledkom toho bolo a je:

- a. postupné vytlačanie nekvalifikovanej a málo kvalifikovanej práce z výrobnjej, výmennej a distribučnej fázy reprodukčných procesov zavádzaním vysoko sofistikovaných a materiálovo a energeticky menej náročných technológií na jednej strane a
- b. prehlbovanie sociálnej asymetrie vo vývoji spoločnosti na strane druhej.

Následkom bol a je:

- rýchly rast nezamestnanosti a vznik tzv. novej chudoby v priemyselne vyspelej časti sveta,
- rýchly rast podielu populácie v globálnom rozsahu, **existencia ktorej nie je závislá od finančných prostriedkov získavaných vlastnými pracovnými aktivitami ale od prostriedkov sponzorských a humanitne orientovaných organizácií rôzneho typu,**

čo prispieva k prehlbovaniu nie len sociálnej ale i vzdelanostnej a kultúrnej diferenciacii spoločnosti a rastu intenzity medzi etnických, náboženských a iných konfliktov.

Práve to zároveň dokazuje, že:

1. Budúci vývoj procesu globalizácie už nie je možné modelovať len na základe retrospektívnej analýzy minulého vývoja, pretože už je a bude podriadený rastúcej množine faktorov ktorých vplyv mimo reálneho času, t. j. v budúcnosti nie je možné hodnotiť len na základe doterajších skúseností.
2. Budúcnosť na viac vplyvom doterajšieho vývoja procesu globalizácie **bude v jednotlivých častiach spoločnosti prebiehať značne diferencovane a preto nemôže viesť k rovnakým sociálnym, ekonomickým , kultúrnym a iným dôsledkom.**

Zmena a tým i eliminácia už známych dôsledkov vznikajúcich prehlbovaním nerovnovážneho stavu v systéme medzi ľudských vzťahov a vzťahu medzi spoločnosťou a prírodným prostredím, preto už bude možná len zmenou cieľovej orientácie výskumnej činnosti a charakteru, štruktúry, rozsahu a hodnotenia kvality inovačného potenciálu spoločenských investícií.

Musíme tu mať na zreteli aj to, že všeobecne proklamovaná potreba zmeny vzťahu

spoločnosti k prírodnému prostrediu už nemôže byť dosiahnutá bez predchádzajúcej zmeny spoločnosti samotnej. Ide o to, že v minulosti často presadzovaná predstava o tom, že vývoj zmien prírodného prostredia v prírodovednom (geologickom čase) čase umožňuje v praxi t. j. v kalendárnom čase uplatniť predpoklad o jej nemennosti už nie je akceptovateľný.

V tejto súvislosti je preto potrebné často vágne pojatý pojem udržateľný rozvoj „naplniť“ konkrétnym obsahom tak, aby zodpovedal požiadavke objektívne prijateľnej úrovni kvality života spoločnosti ako celku! To si ale vyžaduje primárne uskutočniť podstatné zmeny v politickej, sociálnej a kultúrnej dimenzii, života spoločnosti, v zásade preto zmenu doterajšej vývojovej paradigmy.

Túto zmenu však nie je možné uskutočniť bez zmeny myslenia ľudí čo si ale vyžaduje transformáciou obsahu a zamerania výchovno-vzdelávacej sústavy, teda proces prípravy ľudí k takému využívaniu prínosov univerza poznatkov ktoré bude vytvárať podmienky pre docielenie vyššie citovanej zmeny prechodom k v tomto zmysle vedomostne orientovanému typu spoločnosti.

V dnešnej situácii ide pritom o faktor primárny.

Jedine tak bude možné dospieť k tvorbe a realizácii účinnej koncepcii udržateľného rozvoja spoločnosti ako celku!

3 ANALÝZA FAKTOROV OVPLYVŇUJÚCICH FUNKCIE VÝCHOVNO-VZDELÁVACIEHO SUBSYSTÉMU SPOLOČNOSTI

Výchova a vzdelávanie ľudí sú dve vzájomne závislé a preto neoddeliteľné zložky toho istého spoločenského procesu.

Z hľadiska modelovania funkcií výchovno-vzdelávacieho systému spoločnosti preto rezignácia na plnenie ktorejkoľvek zložky na tomu zodpovedajúcej úrovni znižuje plnenie celého komplexu jeho spoločenských funkcií. To sa prejavuje vždy dlhodobou negatívne pôsobiacimi dôsledkami vo všetkých oblastiach charakterizujúcich kvalitu jej života. Na viac ich odstraňovanie, pokiaľ je v rozsahu generácii vôbec možné, je časovo a ekonomicky extrémne náročné.

Ako už bolo zdôraznené ak udržateľný rozvoj nemá zostať len abstraktným pojmom, potom kľúčom k jeho naplneniu v konkrétnych priestorovo-časových súvislostiach, teda v danom spoločenskom systéme musí byť práve snaha o docielenie najvyššej možnej kvality života ľudí.

V súvislosti s rozobratým je zrejmé, že tá už nemôže byť meraná výhradne ukazovateľmi výkonnosti jej ekonomického subsystému komplexnými ukazovateľmi, v prvom rade rastom hrubého domáceho produktu – HDP. Formovanie jeho štruktúry a obsahu totiž v zásade zodpovedá záujmom tých sociálnych skupín, ktoré priamymi i nepriamymi prostriedkami presadzujú princíp jeho rastu bez už uvedeného vplyvu jeho dôsledkov na vývoj spoločnosti ako celku. Vytvárajú sa tak ciele podmienky pre znižovanie záväzkov vlastníkov voči spoločnosti, teda pre znižovanie spoločenskej kvality vlastníckeho vzťahu a to bez ohľadu na samotnú formu vlastníctva (súkromné, štátne, a pod.).

Problém je o to zložitejší, že ani Ústava SR v svojich ustanoveniach nevymedzuje záväzky vlastníkov voči spoločnosti!

Tento vývoj musíme považovať za základný faktor ktorý dnes určuje:

1. nie len znižujúcu sa dostupnosť a kvalitu sociálnej a zdravotnej starostlivosti, ale najmä absenciu v plnom význame tohto pojmu, tvorivej sebarealizácie človeka, fyzický, psychický a morálny stav spoločnosti a všetkých atribútov charakterizujúcich kultúrnu úroveň života ľudí a preto aj
2. charakter a vývoj celého systému medziľudských vzťahov na regionálnych ale i globálnej úrovni.

A práve na tento vývoj by mal výchovno-vzdelávací systém nie len našej spoločnosti reagovať. To si ale vyžaduje nový prístup k jeho organizácii a riadeniu ako východiskovému predpokladu pre vykonanie potrebných zmien jeho štruktúry a najmä obsahu.

4 VÝCHOVNO-VZDELÁVACÍ SUBSYSTÉM SLOVENSKEJ REPUBLIKY JEHO VÝVOJ A STAV

To, že naša výchovno-vzdelávacia sústava, čo platí pre všetky jej zložky od základných po vysoké školy, už dlhodobo neplní na požadovanej úrovni svoje výchovné i vzdelávacie funkcie je skutočnosť.

Väčšina úvah zameraných na vysvetlenie príčin tejto skutočnosti pritom vychádza v zásade z toho, že jej príčinou je trvale nedostatočné investovanie do vzdelávania, vedy a výskumu.

Napriek tomu, že je to neodškriepiteľne jeden zo základných faktorov zodpovedajúci za dnešný stav, musíme súčasne konštatovať aj to, že:

- štatistické údaje o ktoré sa opiera odzrkadľujú vývoj len za relatívne krátke obdobie medzi rokmi 1993 až 2011 ale predovšetkým to, že
- **z dlhodobého hľadiska nemôže byť chápaný ako príčina ale dôsledok vývoja našej spoločnosti.**

To napokon dobre ilustruje vývoj financovania vzdelávania, vedy a výskumu do roku 1989 kedy išlo o podstatne vyššie podiely na HDP a tiež rozdiely za citované obdobie v porovnaní so štátmi ktoré od roku 1989 prekonali analogický vývoj (priebeh transformačného procesu). Ide o štáty tzv. V 4.

Zatiaľ čo Česká republika, Poľsko a Maďarsko v tomto období investovali do vedy a výskumu vždy viac ako 1% zo svojho hrubého domáceho produktu, Slovenská republika pri neustálom poklese, hlboko pod 1% . K dnešnému dňu ide už len o 0,47% HDP.

Investície do výchovy a vzdelávania sú tiež neporovnateľne nižšie pričom dnes zaraďujú Slovensko na posledné miesta v EU.

Uvedené rozdiely sú teda dôsledok dlhodobo rozdielného vývoja Slovenska! Ten je možné rozdeliť do viacerých etáp.

1. Úroveň vzdelanosti obyvateľov Slovenska pred rokom 1918, t.j. vznikom I. ČSR.

Bola v zásade determinovaná pôsobením množiny faktorov určených:

- sociálno-ekonomickým postavením slovenskej spoločnosti v rámci Uhorska a
- absenciou temer všetkých výchovno-vzdelávacích a kultúrnych inštitúcií najmä v období po tzv. Rakúsko- maďarskom vyrovaní.

Vzdelanie preto bolo možné získať len po prekonaní všetkých s tým súvisiacich obmedzení najčastejšie v maďarských školách.

2. Úroveň vzdelanosti medzi rokmi 1918 a 1945.

V medzivojnovom období kedy v nových spoločenských podmienkach došlo k rýchlemu rastu siete základných a stredných škôl ako bázy národnej výchovno-vzdelávacej sústavy, vznikali súčasne i predpoklady pre získavanie vzdelania a rozvoj vedy a výskumu.

Napriek tomu dostupnosť vzdelania pre podstatnú časť populácie bola výrazne obmedzená tým, že:

- prevažnú časť obyvateľstva tvorilo vidiecke obyvateľstvo,
- absentovala potrebná infraštruktúra umožňujúca tejto zložke obyvateľstva bezproblémový prístup najmä do stredných škôl,
- nepriaznivá ekonomická situácia ktorá sa v dôsledku deindustrializácie a svetovej hospodárskej krízy v 30 – tých rokov ešte zhoršila.

Úplné stredoškolské vzdelanie v tomto období tak mohla získať len malá časť prevažne v mestách žijúcej populácie. Jej vzdelanostný rast bol pritom spravidla podložený na rozdiel od obyvateľstva žijúceho na vidieku, kultúrными tradíciami rodinného zázemia a prístupom do existujúcich a novo vznikajúcich kultúrnych ustanovizní (divadlá, knižnice, a pod.)

Ešte zložitejšia však bola možnosť získať vysokoškolské vzdelanie. Okrem toho, že sa zodpovedným orgánom štátnej správy nepodarilo na Slovensku udržať jedinou vysokú školu európskeho významu (svetoznámu štiavnickú Banickú akadémiu) **ale najmä preto, že formovanie materiálnej ale predovšetkým personálnej zložky novo vznikajúcich vysokých škôl z pochopiteľných príčin bolo časovo veľmi náročné.** Otvorila sa však možnosť študovať na českých najmä pražských vysokých školách.

Vývoj v medzi vojnovom období preto napriek dosiahnutému pokroku ešte nevytvoril dostatočné sociálno-ekonomické podmienky umožňujúce prekonať vedomostné ani kultúrne zaostávanie Slovenska. To sa v rozhodujúcej miere prejavilo tak, že prevažná časť populácie:

- disponovala predpokladmi (kvalifikáciou) ktoré jej na trhu práce neumožnili iné uplatnenie ako výkon fyzicky náročnej manuálnej práce okrem v poľnohospodárstve, najčastejšie v ťažobnom a hutníckom priemysle a podmienila tak aj z vyššie uvedených dôvodov masové vystaňovanie do USA, Belgicka a Francúzska,
- uchovala všetky atribúty životného štýlu, mentality a tým i kultúrne charakteristiky vidieckeho obyvateľstva.

Na tom nič nezmenilo ani krátke obdobie existencie v podmienkach vojnového Slovenského štátu.

3. Faktory ovplyvňujúce vývoj vzdelanosti medzi rokmi 1945 až 1989

K najrozsiahljším zmenám celého systému výchovy a vzdelávania došlo po druhej svetovej vojne a v kontexte zmeny spoločenských pomerov po roku 1948. V ich rámci bolo uskutočnené:

- predĺženie povinnej školskej dochádzky o 3 roky,
  - zásadné rozšírenie celej siete základných, stredných ale predovšetkým vysokých škôl a
  - postupné vytváranie sociálne – ekonomických podmienok,

ktoré otvorili cestu masovému sprístupneniu vzdelávania všetkým zložkám slovenskej spoločnosti. To platí napriek tomu, že z politických príčin bolo vzdelávanie na vysokých školách v počiatočnej fáze tejto etapy vývoja pre niektorých príslušníkov konkrétnych sociálnych zložiek obmedzované.

Proces industrializácie a spriemyselňovania poľnohospodárstva si však vyžiadal disponibilitu vysoko kvalifikovanej pracovnej sily čo podmienilo rýchly rast predovšetkým technicky a technologicky orientovaných študijných odborov ako na strednom tak i vysokoškolskom stupni vzdelávania a rozvoj tomu zodpovedajúcej vedecko-výskumnej základne.

To viedlo k tomu, že prevažná časť do procesu vzdelávania masovo zapájanej populácie veľmi rýchle získavala odborné vzdelanie v predtým nemysliteľnom rozsahu.

Za kľúčový nedostatok procesu výchovy a vzdelávania v tejto etape vývoja slovenskej spoločnosti je však potrebné považovať fakt, že do rámca pomerne široko koncipovaného spoločensko-vedného rámca do jeho historicko-kultúrnej a sociálnej zložky sa presadil vplyv oficiálnej ideológie.

To sa okrem už uvedených negatív determinovaných historickým vývojom veľmi negatívne prejavilo pôsobením tej zložky vedúcej sily spoločnosti, ktorú reprezentovali ľudia ktorí často nedisponovali ani základným vzdelaním. Tí za rozhodujúci predpoklad garantujúci spoločenský pokrok považovali tzv. „triedny inštinkt“. Vzdelanie a jeho spoločensko-kultúrny rozmer na viac považovali za rýdzo „buržoázny atribút“ ktorý jeho význam škodlivým spôsobom neguje.

Podobný dopad na chápanie významu vzdelania mali z tých istých dôvodov presadený proces nahradzovania vysokoškolsky vzdelaných pracovníkov v štátnej správe a riadení národného hospodárstva tzv. „robotníckymi kádrami“ t. j. zväčša ľuďmi bez potrebného vzdelania.

Okrem nevyčísľiteľných ekonomických strát to viedlo v časti spoločnosti k negácii vnímania vzdelávania a kultúry ako ničím nenahraditeľného zdroja spoločenského pokroku.

Tento faktor mal a stále má nepriaznivý vplyv na rozvoj spoločnosti i v reálnom čase!

Ďalej je tiež potrebné poukázať na fakt ktorý v tomto období taktiež negatívne ovplyvnil plnenie oboch základných funkcií nášho výchovno-vzdelávacieho systému.

Bola ním nevyhovujúca štruktúra a tiež prepojenie vedecko-výskumnej činnosti a využívania jej prínosov v pedagogickom procese.

V čom spočívala podstata tohto problému v situácii kedy bola vytvorená reálne možnosť vykonávať vedecko-výskumnú činnosť cez systém plánovaných a finančne pokrytých štátnych, rezortných a podnikových výskumných úloh, včítane možnosti riešiť konkrétne problémy praxe formou tzv. výskumno-hospodárskej činnosti ?

Za podstatné je potrebné považovať tieto príčiny:

- rezortizmus a administratívny charakter riadenia vedy a výskumu , ktorý viedol okrem iného k znižovaniu koordinácie medzi základným a realizačným výskumom (plány výskumu SAV, pracovísk vysokých škôl a rezortných výskumných ústavov) ale aj možnosti personálne prepájať a tým využívať výsledky výskumu v pedagogickom procese,
- rast zložitosti, časovej náročnosti a tým i neefektívnosti pridelovania a následne i využívania investičných prostriedkov vynakladaných na laboratórne a iné vybavenia výskumných pracovísk,
- obmedzené možnosti a často i neochota praxe využívať výsledky výskumnej činnosti predovšetkým ale nie výlučne v hospodárskej sfére.

Posledne uvedené je pritom potrebné považovať za faktor ktorý mal a má dlhodobu spoločensky negatívne dôsledky cez znižovanie tvorivosti a konzervovanie inštrumentálneho charakteru práce nie len v oblasti vedy a výskumu ale i v pedagogickom procese, ktorý sa nepodarilo prekonať do dnešných dní!

Bol súčasne i príčinou relatívne nízkej spoločenskej efektívnosti využívania veľkých potenciálnych možností vytvorenej inštitucionálnej základne. (Ročne sa do tejto oblasti vkladali prostriedky na úrovni 3,5-4% HDP).

Napriek uvedeným nedostatkom v tejto etape vývoja sformovaná výchovno-vzdelávacia sústava a organizácia vedy a výskumu, charakterom, rozsahom a v niektorých prípadoch i kvalitou plnenia oboch základných funkcií umožnila slovenskej spoločnosti v rozhodujúcej miere eliminovať negatíva determinované minulým vývojom.

4. Posledná etapa vývoja našej výchovno-vzdelávacej sústavy po roku 1989.

Ako je známe po roku 1989 došlo k zásadným spoločensko-ekonomickým zmenám. V ich rámci mali byť v kontexte demokratizácie spoločenského života vytvorené také podmienky pre transformáciu a inovovanie výchovno-vzdelávacej sústavy a vedecko-výskumnej základne, ktoré by umožnili všestrannú prípravu spoločnosti pre prechod k jej poznatkovo orientovanému vývoju.

Spôsob akým bol riadený proces transformácie spoločnosti predovšetkým ale privatizácia národného majetku bez jeho spoločensky racionálnej reštrukturalizácie a následne prevod do vlastníctva zahraničných, nadnárodne pôsobiacich korporácií výrazne ovplyvnil i vývoj vedy a výskumu a výchovno-vzdelávacej sústavy.

Na viac v roku 1993 v čase rozdelenia federácie došlo k výraznej redukcii financovania vedy a výskumu i pedagogického procesu so štátneho rozpočtu.

To spolu so stratou možností získavať prostriedky z praxe (rýchla redukcia priemyselnej základne, likvidácia podnikového a rezortného vývoja a výskumu) a tiež v dôsledku nízkej úrovne pripravenosti a schopnosti našich škôl ale i vedecko-výskumných inštitúcií tieto straty kompenzovať, napr. získaním prostriedkov z fondov EÚ **sa stali bezprostrednou príčinou spoločensky neúnosnej redukcie a poklesu rozsahu a kvality plnenia funkcií celej vedecko-výskumnej základne i výchovno-vzdelávacej sústavy.**

Z uvedených dôvodov došlo na základnom a strednom stupni vzdelávania k:

- postupnej redukcii učňovských a odborných učilíšť,
- zániku temer celej sústavy ľudových škôl umenia,
- zmene charakteru a obsahu predmetov občianskej výchovy,
- redukcii rozsahu výučby niektorých predmetov zameraných na rozvoj fyzických a duševných schopností talentovanej mládeže .

Na vysokoškolskom stupni vzdelávania predovšetkým prechodom na trojstupňový systém vzdelávania základom ktorého sa stal tzv. bakalársky stupeň. Na ten nadviazal stupeň inžiniersky (magisterský) a doktorandské štúdium.

Spôsob akým MŠ SR stanovilo rámce pre následnú prestavbu študijných odborov však súčasne znamenalo:

- a. na bakalárskom teda základnom stupni:
  - radikálnu redukciiu rozsahu a obsahu prírodovedného základu štúdia a súčasne

- obmedzilo i možnosť racionálnej výučby predmetov spoločenskovedného základu štúdia. Jeho „transformácia“ na strednom stupni našej výchovno-vzdelávacej sústavy tak úspešne vytvorila vákuum, ktorého dôsledky sú v spoločnosti už jasne čitateľné.
- b. na inžinierskom (magisterskom) a doktorandskom stupni:
  - obmedzilo možnosti bezproblémovo a na potrebnej úrovni nadviazať predmety tvoriace jadro študijného odboru,
  - tvorivo uplatňovať metodologický a nástrojový aparát nevyhnutný pre analýzu a riešenie vedecko-výskumných problémov.

Súčasne dochádzalo i k poklesu počtu základných a stredných škôl pri extrémne extenzívnom raste vysokého školstva. (K dnešnému dňu disponujeme až 33 vysokými školami z toho: 18 univerzitami, 5 neštátnymi a štátnymi a 10 súkromnými vysokými školami).

Následný vstup zahraničného kapitálu do národohospodárskeho subsystému našej spoločnosti potom v plnom rozsahu presadil rozvinutie tej modifikácie trhovo orientovaného podnikania, ktorá vyvolala nutnosť zamerať pozornosť na realizáciu takých projektov ktoré garantovali rýchlu návratnosť do podnikania vložených finančných prostriedkov. Napokon podiel tohto sektoru na financovaní vedy a výskumu nedosahuje ani 0,2% HDP.

Prijatý model síce umožnil docieľiť rýchly rast HDP a znížiť enormne vysokú nezamestnanosť ale súčasne sa stal prekážkou pre vypracovanie a hlavne realizáciu koncepcie dlhodobého rozvoja našej spoločnosti **v zameraní na všetkými vládami proklamovanú vedomostne orientovanú spoločnosť.**

Priebeh transformačného procesu v našich podmienkach spolu s vyššie uvedeným treba považovať za jednu z hlavných príčin zlyhania pred 10 rokmi orgánmi UE prijatej Lisabonskej stratégie rozvoja a je už teraz, ak nedôjde k zmenám do vysokej miery príčinou ohrozenia plnenia ďalšieho programu, tzv. Stratégie Európa 2020 a pre ktorú pravdepodobne nebude možné realizovať ani dlhodobú koncepciu rozvoja Slovenska vypracovanú EU SAV.

Druhou príčinou ktorá dnes prehľbuje tento proces sú dôsledky spôsobu akým sa rozvíjal a naďalej rozvíja politický systém našej spoločnosti. Ten sa postupne transformoval do dnešnej podoby klasickej partokracie zameranej primárne na presadzovanie záujmov postupne vznikajúceho podnikateľského prostredia od financovania ktorého je stále viac závislá. Preto napriek proklamáciám vo volebných programoch všetkých politických strán, ruka v ruke s nezáujmom vlastníkov rozhodujúcich zložiek nášho národného hospodárstva o dlhodobu a v celospoločenskom záujme zamerané investičné programy dodnes nevznikli a pravdepodobne v dohľadnej dobe ani nevzniknú potrebné podmienky pre reálnu zmenu existujúceho stavu. To platí napriek upozorneniam zo strany viacerých i zahraničných intelektuálnych autorít a existencii pozitívnych skúseností tých štátov ktorým sa podarilo ciele už citovanej Lisabonskej stratégie splniť. Mnohé pozitívne výsledky práce niektorých vedecko-výskumných ústavov a katedier musíme preto považovať za produkt osobnej iniciatívy a schopností ich pracovníkov a nie cieľovo zameranej politiky štátu!

Rozdielne „ideologické mimikry“, hra na pravicu a ľavicu preto už nemôžu zakryť skutočnosť, že vlády tvorené ľubovoľnými koalíciami politických strán okrem absencie politickej vôle preto aby mohli vyššie naznačený rozvoj uskutočniť na viac nedisponujú :

- efektívne použiteľnými prostriedkami preto aby v tomto smere mohli účinne ovplyvňovať investičnú stratégiu vlastníkov hospodárskej základne štátu, ktorá je už v rukách nadnárodných finančne - priemyselných konglomerátov,
- finančnými prostriedkami ktoré by vytvorili základňu pre tvorbu na zmenu kvality dlhodobu zameranej hospodárskej politiky štátu.

Vlády preto vývoj ovplyvňujú prevažne:

- vytváraním tzv. priaznivého podnikateľského prostredia poskytovaním daňových a iných úľav so zameraním na prilákanie zahraničných investorov,
- poskytovaním finančných stimulov pre tých zahraničných investorov (išlo a ide aj o mnohomiliardové čiastky), ktorí sa rozhodnú presunúť svoju výrobnú základňu na Slovensko a
- redukciou existujúcich sociálnych a iných vymoženosti pracujúcich.

To prirodzene znamená i trvalú redukciu nepotrebných investičných prostriedkov do vybavenia vedeckovýskumných inštitúcií a výchovno-vzdelávacej sústavy.

Keďže je tiež zrejmé, že jedine vysoká úroveň výstupov vedecko-výskumnej činnosti umožňuje uspokojivé plnenie vzdelávacích funkcií, súčasne to znamenalo nie len neúnosnú redukciu a rast formálnosti výskumnej činnosti vysokých škôl ale v podmienkach integráciu do EU a rýchle sa prehľbujúceho globalizačného procesu aj stratu ich konkurenčných schopností.

Neriešenie ale prehľbovanie tohto vývoja je pritom potrebné spájať nie len s formovaním a upevňovaním partokracie a rýchlym rastom vplyvu podnikateľského prostredia na hospodársku politiku ale i tým, že jeho veľká časť je reprezentovaná subjektmi ktoré svojimi hodnotovými prioritami a morálnym profilom predstavujú typický ochlos. Ten sa dlhodobo formoval na periférii našej spoločnosti ešte v socialistickej fáze jej vývoja! Títo ľudia, včítane na nich parazitujúcich elementov, vytvorili v našom spoločenskom prostredí sociálnu skupinu ktorá v dôsledku svojej ekonomickej sily predstavuje dnes značnú časť slovenskej elity! Tá nemá záujem na tom aby sama alebo jej zázemie získalo skutočne plnohodnotné vzdelanie. Záleží jej len na formálnom „vlastníctve“ určitých znakov dopĺňujúcich jej novo získané spoločenské postavenie. Tento prúd v našej spoločnosti je dnes už výdatne posilňovaný aj tými jej prvkami ktoré sa už stihli etablovať aj vo vrcholových zložkách zákonodarnej a výkonnej moci a úspešne vytvára celý subsystém „výchovno-vzdelávacích“ inštitúcií ktoré sú schopné nie len v rozpore so základnými princípmi etiky a morálky ale často aj platnými legislatívnymi normami „poskytovať“ všetky existujúce diplomy a certifikáty. Do jeho rámca patria i mnohé tzv. detašované pracoviská štátnych vysokých škôl výhodne situované do periférnych oblastí štátu. V ich rámci je tiež úplnou samozrejmosťou absencia akejkoľvek formy vedecko-výskumnej činnosti.

Uvedenému zodpovedá i obsah prednášok a cvičení orientovaný len na poskytovanie často už vývojom prekonaných súborov základných informácií o preberanej problematike a vykonávanie skúšok na základe testov vyžadujúcich len „zakrúžkovanie“ jednej z troch či štyroch možností. Preto je celkom normálne, že tu úspešne vychovávame generáciu ľudí ktorá už nie je schopná na požadovanej úrovni správne interpretovať podstatu nastoleného problému. V prípade nutnosti odpovedať v písomnej forme sme okrem katastrofálnej vetnej skladby svedkami rastúceho množstva hrubých gramatických chýb!

Je to v prvom rade rezignácia vrcholových politických a ekonomických zložiek našej spoločnosti na trvalé rozvíjanie demokracie (vedie ku kríze jej zastupiteľskej formy) čo musíme dnes už považovať za základnú príčinu existujúceho stavu spoločnosti a v jej rámci analyzovaných problémov!

Preto nemôžu prekvapovať ani výsledky hodnotenia študujúcej mládeže v štúdií PISA ani to, že žiadna zo slovenských vysokých škôl nefiguruje v hodnotení reitingových agentúr (v EU Leydenská alebo v Ázii Šanghajska a pod.). Pri tom musí ale byť aj zrejmé že, vyššie citované „agentúry“ sledujú aj iné ciele pre ktoré ich činnosť mnohí považujú a to oprávnene aj za prostriedok tzv. globalizácie výchovy a vzdelávania v záujme plnenia ekonomických cieľov nadnárodne pôsobiacich finančno-priemyselných konglomerátov. To všetko platí napriek tomu že, naši stredoškóľáci dosahujú v rôznych vedomostných súťažiach vynikajúce výsledky a že niektoré slovenské vysoké školy disponujú aj odborníkmi práce ktorých sú v zahraničí vysoko cenené!

5 CONCLUSIONS

Záverom je teda možné konštatovať, že základné závislosti a súvislosti pre ktoré sa naša spoločnosť vyvíja smerom k tzv. sociálnemu minimalizmu (ktorý v niektorých regiónoch sveta už nadobúda extrémny charakter vyjadriteľný ako sociálny holokaust) sú podstatne zložitejšie a ani z ďaleka vyjadriteľné len takými dôsledkami akými sú: redukcia dostupnosti zdravotnej starostlivosti, dôchodkového zabezpečenia alebo rastúca miera obmedzovania základných práv pracujúcich a pod. **Presadenie sa neoliberalných ekonomických koncepcií do života spoločnosti totiž vedie v našej spoločnosti nie len k strate možnosti štátu investovať, napr. do rezortu obrany ale i do nevyhnutného rozvoja materiálnej základne vedy a výskumu a výchovno-vzdelávacej sústavy.** Mnohými sa tento vývoj pripisuje len špecifikám ktoré sú imanentné jednotlivým postkomunistickým štátom. S týmito názormi aj keď máme určité vývojové odlišnosti, však vzhľadom na vyššie rozobraté nie je možné súhlasiť!

Vývoj totiž jednoznačne dokazuje, že proces globalizácie pod vedením a v záujme finančno-priemyselnej oligarchie neznamená len návrat k uplatňovaniu princípov sociálneho egoizmu ktoré otvorili cestu k rozpadu existujúcich sociálnych štruktúr a vzniku novej a prehľbovaniu starej chudoby ale predovšetkým k negácii uplatňovania základných noriem etiky a morálky bez rešpektovania ktorých nemôže existovať úcta k človeku ani ovzdušie tolerance a preto ani udržateľný rozvoj ľudskej spoločnosti.

REFERENCES

- [1] BECK, U. :Moc a protiváha moci v globálnom veku, Sociokogické nakladatelství, Praha, 2007, (Macht und Gegenmacht im globalen Zeitalter), Suhrkamp Verlag Frankfurt am Main, 2002
- [2] STEINGART, G. : Globální válka o blahobyt, Knižní klub, Praha, 2008, (Weltkrieg um Wohlstand), Piper Verlag GmbH, Munchen, 2006

Recenzia/ Review: Ing. Andrea Rosová PhD., Technical university, Košice